

УДК 811.161.2'373:291.315.5

Ш 91

Юлія ШТИБЕЛЬ

СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ-СИМВОЛИ В БІБЛІЙНОМУ ТЕКСТІ

У статті простежено функціонування біблійних символів ягня, агнець, вівця в лінгвістичному аспекті, а також розглянуто їхні деривати в номінативних і переносних значеннях, які реалізуються у складі іменних та дієслівних поєднань і різних синтаксичних конструкцій.

Ключові слова: символ, Біблія, синтаксична конструкція, деривати, ядро, периферія.

Постановка проблеми. Антропоцентрична парадигма мовознавчих досліджень фокусує свою увагу на мовних одиницях, що слугують засобами зберігання, трансформації й передачі культурологічної інформації, серед яких одне з найвагоміших місць належить символу.

Поняття “символ” неоднаково трактується в різних системах, що зумовлено його належністю до метамов різних наук – логіки, математики, етнографії, психології, філології і лінгвістики, філософії, історії релігій, соціології, культурології. Це детермінувало відмінні дослідницькі підходи: філософський (О. Лосєв, М. Мамардашвілі, Ю. Сватко та ін.), міфологічний (праці Є. Мелетинського, У. Тернера та ін.), лінгвокультурологічний (В. Колєсов, А. Потапенко, Н. Слухай, Ю. Степанов та ін.), лінгвістичний (О. Потебня, В. Кононенко, А. Мойсієнко та ін.), лінгвокогнітивний (О. Селіванова, С. Жаботинська, Ю. Главацька, А. Приходько та ін.).

Розглядаючи символ у лінгвістичному аспекті з опертям на дані семіотики, філософії мови, когнітивної лінгвістики, культурології,

ми окреслюємо його як полісемійний, багатоаспектний у смисловому вираженні предметно-поняттєвий образ, що перебуває на межі різних систем координат, які взаємодіють між собою. У сучасному мовознавстві помічено синонімічне вживання термінів “символ”, “словесний символ”, “образ-символ”, що зумовило введення до наукового обігу терміна “словесний образ-символ”, який найповніше, на нашу думку, виражає сутність символу в лінгвістичному аспекті.

Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання в початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка “Українська мова й мовлення: історія, сучасний стан, проблеми розвитку”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти вивчення біблійної символіки простежено в працях З. Лановик, Л. Шевченко, Н. Швидкої, О. Решетняк та ін. У монографії Зоряни Лановик “*Hermeneutica Sakra*” розглянуто еволюцію біблійної герменевтики, проаналізовано структурно-текстову та художньо-образну природу Біблії, окреслено контекстуальні, інтертекстуальні та екстратекстуальні принципи аналізу Біблії, виокремлено її жанрові, художньо-поетичні та стилістичні особливості [1]. Для нас особливо важливим є аналіз авторкою метатекстуальних парадигм Біблії (архетипної, символічної, алегоричної, типологічної) та принципів їх інтерпретації, адже ними маємо намір скористатися в подальших студіях. Л. Шевченко досліджує біблійну символіку в лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному аспектах, що суголосне окресленій нами проблемі. У статті О. Решетняк “Бібліоніми як один із засобів створення архетипної символіки апокаліптичної біблійної образності” йдеться про семантичні процеси, що зумовлюють формування символічних значень апокаліптичної образності, з’ясовано роль бібліонімів, зокрема антропонімів, у її створенні. У ній виокремлено основні символи апокаліптичної біблійної образності, окреслено межі сакральних понять Єрусалим, Новий Єрусалим, репрезентовано архетипну бінарну опозицію “Едем, Ханаан, Єрусалим, Новий Єрусалим – Єгипет, Вавилон, Рим, Вавилон Великий” і стверджено, що перші – це апокаліптичні прообрази, які

“асоціюються з релігійними поняттями небесного Божого Царства, ідеального світу, де реалізуються всі форми людських прагнень і мрій”, а другі – “прообрази сучасної світової системи речей, нечистої й грішної” [2]. Біблійний символ як компонент фразеологічної одиниці розглядає Н. Швидка. Вона аналізує процес формування внутрішньої форми фраземи, а також образно-символічну структуру її компонентів як маркерів культурної конотації [3]. Однак системного власне лінгвістичного дослідження особливостей функціонування символу в біблійному тексті досі не здійснено, що й засвідчує актуальність нашої розвідки.

Мета статті – проаналізувати зміст і засоби вираження в біблійному тексті словесних образів-символів *ягня, агнець, вівця*.

Ядро лінгвістичного символу *ягня* в Біблії реалізоване прямими й переносними значеннями: 1) молоді кози, вівці: “І перейдеш ти звідти й далі, і підеш аж до діброви Фаворської, а там знайдуть тебе три чоловіки, що йдуть до Бога до Бет-Елу, один несе трьох *ягнят*, а один несе три буханці хліба, а один несе бурдюка вина”* [1Сам. 10: 3]; 2) невимовна радість: “Гори скакали, немов баранці, а пагірки немов ті *ягнята!*” [Пс. 113: 4]; 3) послідовники вчення Бога: “Він отару Свою буде пасти, як Пастир, раменом Своїм позбирає *ягнята*, і на лоні Своєму носитиме їх, дійняків же провадити буде!” [Іс 40: 11], “Як вони вже поснідали, то Ісус промовляє до Симона Петра: Симоне, сину Йонин, чи ти любиш мене більше цих? Той каже Йому: Так, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе! Промовляє йому: Паси *ягнята* Мої!” [Ів 21: 15]; 4) проповідники Христового вчення: “Ідіть! Оце посилаю Я вас, як *ягнят* між вовки” [Лк 10: 3]; 5) царство Боже: “І замешкає вовк із *вівцею*, і буде лежати пантера з козлям, і будуть разом телятко й левчук, та теля відгодоване, а дитина мала їх водитиме!” [Іс 11: 6]. Звертаємо увагу на те, що останнє речення містить антитезу, причому зіставляються в ньому поняття, протилежні не тільки за змістом, але й за ознакою дорослості/недорослості (пантера – козля, телятко – левчук). Для першої ж пари (вовк – вівця) додаткова ознака дорослості/недорослості не актуальна. Хоча, як свідчить єврейський лексикон Стронга, слово, перекладене І. Огієнком як

вівця, у тексті оригіналу позначає не дорослу вівцю, а молоду – ягня. Тож доречніше, на наш погляд, в українському перекладі Біблії вжити синтаксичну конструкцію “вовк із ягням”.

Асоціативні зв'язки експлікують ад'єктиви, які виражають такі властивості й відношення: **свято** (*насхальне*), **кількість** (*однорічні*), **фізичні властивості** (*безвадні*), **речовинність** (*молочне*). Асоціативне поле лексеми *ягня* символізує ідею жертви для Бога в ім'я відпущення гріхів, об'єктивовану в обряді жертвоприношення (жертва цілопалення, хлібна жертва, лита жертва, огняна жертва). У цьому обряді жертвоприношення ягняти/ягнят було обов'язковим. Інші ж види жертв не відзначалися такою обов'язковістю. Вони – прообраз жертвності Ісуса Христа заради порятунку людства.

Лексема *агнець* у Біблії персоніфікує одне з Божих імен Ісуса Христа: “Наступного дня Іван бачить Ісуса, що до нього йде, та й каже: *Оце Агнець Божий*, що на Себе гріх світу бере!” [Іван. 1: 29].

Асоціативні зв'язки лексеми *Агнець* виражають ад'єктиви, що позначають: **Божу сутність** (*Божий*), **чесноти** (*достойний*), **смерть** (*заколений*).

Образні значення лінгвістичного символу *агнець* реалізуються поєднаннями слова *Агнець* із іменниками та дієсловами.

Номінативні словосполучення з компонентом *агнець* не відзначаються однотипністю структури й об'єктивують зазвичай відмінні значення, порівняймо: $N_{N1}N_{N3}$ – **суд Божий**: “І взивали вони гучним голосом, кажучи: Спасіння нашому Богові, що сидить на престолі, і Агнцеві!” [Об. 7: 10], “Це ті, хто не осквернився з жінками, бо чисті вони. Вони йдуть за Агнцем, куди Він іде. Вони викуплені від людей, первістки Богові й Агнцеві” [Об. 14: 4]; $N_{N2}N_{N2}$ – **суд Божий**: “Та й кажуть до гір та до скель: Поспадайте на нас, і позакривайте ви нас від лиця Того, Хто сидить на престолі, і від гніву Агнця!...” [Об. 6: 16]; **віки вічні**: “І показав він мені чисту ріку живої води, ясну, мов кришталь, що випливала з престолу Бога й Агнця” [Об. 22: 1]; $N_{N5}N_{N2}$ – **віки вічні**: “І вони його перемогли кров'ю Агнця та словом свого засвідчення, і не полюбили життя свого навіть до смерті!” [Об. 12: 11]; $N_{N1}N_{N2}$ – **духовну велич церкви**: “Радіймо

та тішмося, і даймо славу Йому, бо весілля Агнця настало, і жона Його себе приготувала!” [Об. 19: 7]; **віки вічні**: “І жадного прокляття більше не буде. І буде в ньому Престол Бога та Агнця, а раби Його будуть служити Йому” [Об. 22: 3]; $N_{N4}N_{N2}$ – **духовну велич церкви**: “І сказав він мені: Напиши: Блаженні покликані на весільну вечерю Агнця! І сказав він мені: Це правдиві Божі слова!” [Об. 19: 9], **церкву**: “І прийшов до мене один із семи Ангелів, що мають сім чаш, наповнених сімома останніми карами, та й промовив до мене, говорячи: Ходи, покажу я тобі невісту, жону Агнця” [Об. 21: 9]; **учнів Ісуса Христа**: “І міський мур мав дванадцять підвалин, а на них дванадцять імен дванадцяти апостолів Агнця” [Об. 21: 14]; N_6N_{N2} – **віки вічні**: “І не ввійде до нього ніщо нечисте, ані той, хто чинить гидоту й неправду, але тільки ті, хто записаний у книзі життя Агнця” [Об. 21: 27]; N_1N_1 – **віки вічні**: “Місто не має потреби ні в сонці, ні в місяці, щоб у ньому світили, слава бо Божа його освітила, а світильник для нього Агнець” [Об. 21: 23].

Найпродуктивнішими серед них виявилися моделі $N_{N4}N_{N4}$ (3 значення, 3 експлікації), $N_{N2}N_{N2}, N_{N1}N_{N2}$ (2 значення, 2 експлікації).

Дієслівна парадигма репрезентована двома варіантами поєднань іменника *agneць* із дієсловами: у ролі агенса об’єктивуються значення **суду Божого**: “І я бачив, що Агнець розкрив одну з семи печаток, і почув я одну з чотирьох тих тварин, яка говорила, як голосом грому: Підійди!” [Об. 6: 1]; **віків вічних**: “Бо Агнець, що серед престолу, буде їх пасти, і водитиме їх до джерел вод життя. І Бог кожную сльозу з очей їхніх зітре!” [Об. 7: 17]; “І я глянув, і ось Агнець стоїть на Сіонській горі, а з Ним сто сорок чотири тисячі, що мають Ім’я Його й Ім’я Отця Його, написане на своїх чолах” [Об. 14: 1]; **перемоги над силами зла**: “Вони воюватимуть проти Агнця та Агнець переможе їх, бо Він Господь над панами та Цар над царями. А ті, хто з Ним, покликані, і вибрані, і вірні” [Об. 17: 14]; у ролі пацієнса – **суду Божого**: “А коли Він узяв книгу, то чотири тварині й двадцять чотири старці попадали перед Агнцем, а кожен мав гусли й золоті чаші, повні пахощів, а вони молитви святих” [Об. 5: 8], а також [Об. 7: 9], [Об. 14: 4], [Об. 14: 10]. Образний потенціал вираження

символічних значень у пацієнських конструкціях обмежених, тоді як агенсні конструкції демонструють різноаспектну палітру значень, підпорядкованих розкриттю основних змістових модулів Біблії.

В українському перекладі Біблії І. Огієнка не завжди чіткими є розрізнення значень лексем *вівця* та *ягня*. Як відомо, слово *ягня* вживається на позначення молодих овець та кіз, тоді як назва *вівця* поширюється лише на доросле стадо. Розглянемо це на прикладі такого речення: “І принесе він Господеві жертву свою, одне безвадне *однорічне ягня* [вид. наше – Ю. Ш.] на цілопалення, і одну безвадну *однорічну вівцю* [вид. наше – Ю. Ш.] на жертву за гріх, і одного безвадного барана на жертву мирну” [Чис. 6: 14]. Словосполука *однорічна вівця* в цьому контексті семантично тотожна синтаксичній конструкції *однорічне ягня*. Для уникнення тавтології Іван Огієнко вжив саме таку складену назву. Однак, уникнувши тавтології, перекладач дещо видозмінив семантику, позаяк в оригіналі йдеться про статі вівці (жіночу). Тож тут доречніша, на наш погляд, лексема *ягниця*, яка робить цю фразу довершеною не тільки граматично, але й семантично. Автор перекладу, до речі, жодного разу в біблійному тексті не послуговується цією лексемою. Чому? Очевидно, Іван Огієнко беззастережно дотримувався приписів щодо пасхальної жертви: “Ягня у вас нехай буде без вади, *самець* [вид. наше – Ю. Ш.], однорічне. Візьміть його з овець та з кіз” [Вих. 12: 5]. Інші ж види жертв – жертва за гріх, приміром (“А коли яка душа з народу землі невмисне згрішить, коли зробить що проти якої з заповідей Господніх, чого робити не можна, та й завинить, і буде пізнаний ним гріх його, що згрішив, то він приведе жертву свою безвадну *козу, самицю* [вид. наше – Ю. Ш.], за гріх свій, що він згрішив був, і покладе свою руку на голову жертви за гріх, та й заріже цю жертву за гріх у місці цілопалення” [Лев. 4: 27 – 29]), – передбачала приношення не тільки самців тварин, але й самок.

Ядро лінгвістичного символу *вівця* в Біблії реалізується прямими та переносними значеннями: 1) Невелика свійська тварина, яка дає вовну, м'ясо, молоко; самка барана: “І приведе він Господеві жертву за провину, за гріх свій, що згрішив, *самицю* з дрібної худоби, *вівцю*

або козу на жертву за гріх, а священник очистить його від гріха його” [Лев. 5: 6]; 2) праведники: “І зберуться перед Ним усі народи, і відділить їх один від одного, як пастух відділяє *овець* від козлів. І поставить *овець* праворуч, а козлів – ліворуч” [Матв 25: 32 – 33]; 3) людина, яка потребує захисту: “І сказав Давид до Господа, коли побачив того Ангола, що побивав серед народу, і проказав: Я ось згрішив, і пішов проти Закону. А ці *вівці*, що зробили вони? Нехай же рука Твоя буде на мені та на домі батька мого!...” [2 Сам. 24: 17]; 4) Боже заступництво/гнів: “Загинулу *вівцю* відшукаю, а сполошену поверну, а поранену перев’яжу, а хвору зміцню, а ситу та сильну погублю, буду пасти її правосуддям!” [Єз 34: 16]; 5) викупна жертва за гріхи людства: “Я Пастир Добрий! Пастир добрий кладе життя власне за *вівці*” [Ів 10: 11].

Асоціативні зв’язки експлікуються ад’єктивними на позначення **сумирності** (*лагідна*), **полілокусності** (*розпорошені*), **смерті** (*загинула*), **страху**: (*сполошена*), **хвороби** (*хвора, поранена*), **фізичних властивостей** (*сильна, худа, сита, змучена*), **посесивності** (*своя, моя*), **апосесивності** (*не своя*), **втрати** (*загублена*).

Окреслені асоціативні зв’язки лексеми *вівця* символізують, з одного боку, ідею невинності, праведності, Божої опіки, а з другого – ідею покарання за гріхи людства; особливо виразно ця символіка простежується в системі опозиції посесивності/апосесивності (архетип свої/чужі).

Дериваційний потенціал лексеми *вівця* обмежується прикметником *овечий*, образна семантика якого реалізується лише в контексті таких значень: **лицемірство** – “Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас ув одежі овечій, а всередині хижі Вовки” [Матв. 7: 15], **смерть** – “Бо загинуть безбожні, і Господні вороги, як овечий той дій, зникнуть, у димі зникнуть вони!” [Пс. 36: 20].

Образні значення лінгвістичного символу *вівця* реалізуються поєднанням слова *вівця* з іменниками, дієсловами, порівняльними зворотами, складними синтаксичними конструкціями.

Номінативні конструкції лексеми *вівця* різномодельні й експлікують відмінну семантику: $N_{N1}N_{N3}$ – **Божа опіка**: “І знову

промовив Ісус: Поправді, поправді кажу вам, що Я двері вівцям” [Іван. 10: 7]; $N_{N4}N_{N4}$ – **Голгофа**: “Я Пастир Добрий! Пастир добрий кладе життя власне за вівці” [Іван. 10: 11]; $N_{N2}N_{N3}$ – **Божа опіка**: “Бог же миру, що з мертвих підняв великого Пастиря вівцям кров’ю вічного заповіту, Господа нашого Ісуса” [Євр. 13: 20]; $N_{N1}N_{N2}$ – **відречення**: “Промовляє тоді їм Ісус: Усі ви через Мене спокуситеся ночі цієї. Бо написано: Уражу пастиря, і розпорошаться вівці отари” [Матв. 26: 31].

Дієслівна парадигма репрезентована двома варіантами поєднань іменника *вівця* з дієсловами. За вживання його в ролі агенса об’єктивуються значення **сумлінної праці**: “Я вже двадцять літ із тобою. Вівці твої та кози твої не мертвили свого плоду, а баранів отари твоєї я не їв” [Бут. 31: 38], **відречення**: “О мечу, збудися на Мого пастиря та на мужа, Мого товариша, каже Господь Саваот! Удар пастиря і розпорошаться вівці, і Я оберну на малих Свою руку” [Зах. 13: 7]; **покірності**: “Воротар відчиняє йому, і його голосу слухають вівці; і свої вівці він кличе по йменню, і випроваджує їх” [Іван. 10: 3], “Мого голосу слухають вівці Мої, і знаю Я їх, і за Мною слідком вони йдуть” [Іван. 10: 27], “Усі, скільки їх перше Мене приходило, то злодії й розбійники, але вівці не слухали їх” [Іван. 10: 8]; а у ролі пацієнса – **жертвоприношення**: “А вола та вівцю з занадто довгим чи занадто коротким яким членом добровільно принесеш у жертву, а на обітницю вони не вгодні Богові” [Лев. 22: 23], “І приготують вівцю й жертву хлібну та оливу щоранку на сталі цілопалення” [Єз. 46: 15]; **апостольства**: “І говорить йому Він удруге: Симоне, сину Йонин, чи ти любиш Мене? Той каже Йому: Так, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе! Промовляє йому: Паси вівці Мої!” [Іван. 21: 16].

У складних синтаксичних та порівняльних конструкціях, де аналізоване слово виконує функцію об’єкта зіставлення, актуалізуються значення **сумирності**: “А слово Писання, що його він читав, було це: Як вівцю на заріз Його ведено, і як ягня супроти стрижія безголосо, так Він не відкрив Своїх уст!” [Дії. 8: 32], **розгубленості**: “І, як вийшов Ісус, Він побачив багато народу, і змилювався над ними, бо були, немов вівці, що не мають пастуха. І зачав їх багато навчати”

[Мар. 6: 34], **Божого гніву**: “Бо Ізраїль зробився упертий, немов та уперта корова. Та тепер Господь пастиме їх, як вівцю на привіллї!” [Ос. 4: 16], **гріховності**: “Усі ми блудили, немов ті овечки, розпорошились кожен на власну дорогу, і на Нього Господь поклав гріх усіх нас!” [Іс. 53: 6].

Висновки. Дослідження лінгвістичного символу *ягня/агнець* свідчить про домінування образних символічних значень, які розгортаються навколо ядерної семантики. Так, значення а) невимовна радість, б) царство Боже, в) послідовники вчення Бога, г) наймення Ісуса Христа перебувають у периферійній зоні аналізованого лінгвістичного символу, як і образні значення, репрезентовані іменниковими та дієслівними конструкціями.

Ядерні значення символу експліковані асоціативним полем, що імпліцитно формують символічне значення лексеми *ягня* як жертви за гріхи світу (у цьому полягав основний сенс обряду жертвоприношення, описаний у Старому Заповіті). Власне, це символічне значення Старого Заповіту стало основою для якісно іншої символіки жертви Нового Заповіту як великої умилюючої досконалої жертви за гріхи всього людства. Уся система жертвоприношень, запроваджена Богом у Старому Заповіті, формувала підґрунтя для приходу Ісуса Христа, Який мав стати досконалою жертвою, принесеною Богом задля спасіння Його людей від гріха [Рим. 8: 3], [Євр. 10]. Символіка *ягняти/агнця* – яскраве свідчення єдності заповітів Біблії.

Аналіз символічних значень лексеми *вівця* на різних рівнях показав, що ядерну зону цих значень формують такі: *покірність, сумирність, розгубленість, жертвоприношення*. Периферійна ж зона цього символу репрезентована значно більшою кількістю значень (*Божий гнів, апостольство, відречення, Голгофа* тощо).

Перспективи подальших досліджень убачаємо в системному дослідженні словесних образів-символів *зоонімів*.

Примітки

*Тут і далі покликання на: Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [переклад проф. Івана Огієнка]. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1375 с.

Література

1. Лановик З. *Hermeneutica Sakra* / Зоряна Лановик. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2006. – 587 с.
2. Решетняк О.О. Бібліоніми як один із засобів створення архетипної символіки апокаліптичної біблійної образності / О.О. Решетняк // *Science and Education a New Dimension : Phylology*. – Vol. 4, 2013. – S. 84 – 86.
3. Швидка Н.В. Структурно-семантична організація біблійного фразеологізму СОДОМ І ГОМОРА / Н.В. Швидка // *Дослідження з лексикології і граматики української мови : збірник наукових праць* / за ред. д.ф.н., проф. І.С. Попової. – Дніпропетровськ, 2013. – Випуск 13. – С. 91 – 99.
4. Шевченко Л.Л. Біблійна символіка: лінгвістичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/c>.

Штибель Юлия. Словесные образы-символы в библейском тексте. В статье прослежено функционирование библейских символов ягненок, агнец, овца в лингвистическом аспекте, а также рассмотрены их дериваты в прямых и переносных значениях, которые реализуются в составе именных и глагольных сочетаний и разных синтаксических конструкций.

Ключевые слова: символ, Библия, синтаксическая конструкция, дериват, ядро, периферия.

Shtybel Yuliya. Verbal image-symbols in the biblical text. In the article the functioning of biblical symbols of the lamb and sheep in the linguistic aspect is investigated; their derivatives in the nominative and figurative meanings that are realized within the nominal and verbal combinations and various syntactical constructions are examined.

Keywords: symbol, Bible, syntactical construction, derivatives, nucleus, periphery.